

**Alliance numismatique
européenne — Europees
Genootschap voor Munt-
en Penningkunde**

PUBLICATION PÉRIODIQUE — TIJDSCHRIFT

FONDATEURS — STICHTERS

RENÉ DE MARTELAERE

ANTOINE VANDEN BRANDEN

Secrétaire Général DEWIT, Pierre, 4, Place Quentin Metsys, LOUVAIN
Algem. Sekretaris DEWIT, Pierre, 4, Quinten Metsysplaats, LEUVEN

Bulletin : DE MEY, Jean, 77, Dries, WATERMAEL
Tijdschrift :

Cotisation - Bijdrage :

Membre Protecteur : 200 fr. Membre : 150 fr au CCP 8460.38 de A.N.E. à Bruxelles
Beschermend lid : 200 fr. Lid : 150 fr op P.C.R. 8460.38 van het E.G.M.P. te Brussel
Les membres étrangers versent la valeur correspondante.

Membres français : correspondance à HERSENS, Willy, 40, Heuvelstraat, BOECHOUT

JANVIER 1964

— 1 —

JANUARI 1964

*DE BEHEERRAAD VAN HET EUROPEES
GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE*

*biedt aan de leden en aan alle bevriende vereni-
gingen zijn beste wensen van geluk en voorspoed
voor het jaar 1964.*

**LE CONSEIL D'ADMINISTRATION DE L'ALLIANCE
NUMISMATIQUE EUROPÉENNE**

présente aux membres et aux associations amies
ses meilleurs vœux et souhaits pour l'année 1964.

OORLOGSGELD

Het is in de oudere numismatische literatuur gebruikelijk de muntslag tijdens de regering van Philips II te verdelen in een eerste en tweede periode gescheiden door de zgn. aanmuntingen van de Staten. Uit zuiver formeel oogpunt is deze indeling weinig zinvol, omdat er in feite geen enkel verschil bestaat tussen vóór de Opstand, tijdens de Statenregering en na het herstel van het koninklijk gezag geslagen Philipsdaalders en bijbehorende munten (de toevoeging van het hartschild Portugal aan het koninklijk wapen dateert eerst van 1586, zodat in de zgn. tweede periode eerst zonder, daarna met dit hartschild gemunt is). Zakelijk gezien bestaan de aanmuntingen tijdens de Statenperiode bovendien uit emissies van sterk uiteenlopend karakter.

Wel is het ongetwijfeld juist, dat het jaar 1577 een scherpe caesuur in de muntgeschiedenis van de Nederlandse gewesten betekent. Toen in het voorafgaande jaar het Spaans bewind praktisch was weggevaagd en de Staten-Generaal het landsbestuur in handen genomen hadden, zetten zij er zich ook toe het muntwezen opnieuw te regelen. Voor de nieuwe regering die in acute geldnood verkeerde door de noodzaak zich militair te weer te stellen tegen de muitende tercios, stond de wens op de voorgrond ook de muntslag aan de oorlogsfinanciering dienstbaar te maken. Men volgde dus onverwijld het reeds door Holland en Zeeland, sinds 1572 in opstand, met de leeuwendaalders gegeven voorbeeld, de nieuwe munten tegen een sterk verhoogde, geforceerde koers uit te geven. De extra-winst, betiteld als « réserve », die aan de Statenkas ten goede kwam, was zeker niet onbelangrijk: bijna 2 stuiver per Statenkroon van 2 gulden, 1 stuiver per halve Statendaalder van 16 stuiver. Het is vooral door deze fiskale uitbuiting van de muntslag, iets wat in de Bourgondische Nederlanden sedert 1488 niet was voorgekomen, dat de nieuwe reeks zich van de voorafgaande aanmuntingen onderscheidt. In vergelijking hiermee zijn de formele verschillen gering: de naam, het portret en het wapen van de Koning worden gehandhaafd, slechts zijn persoonlijke spreuk wordt door de politieke leus « Vrede en recht » vervangen.

Het zijn vooral de wisselende opvattingen over de wenselijkheid van de met de Hollandse leeuwendaalders begonnen en met de Statenmunten voortgezette fiskale muntpolitiek geweest, die gedeels het chaotisch karakter van de muntslag in Noord en Zuid in de jaren 1577-1585/6 hebben bepaald. Reeds vrij spoedig gingen er stemmen op om aan de aanmuntingen van deze aard, die wel een onmiddellijk nut opleverden, maar dat steeds slechts voor korte tijd deden en daarbij talrijke andere belangen schaadden, een eind te maken. In 1579 werd inderdaad in de Staten-Generaal na lange

besprekingen overeenstemming bereikt over herstel van de oude toestand: daar in naam het gezag van de Koning nog steeds erkend werd, was er geen enkele reden om de aanmunting van de vroegere Philipsdaalders en bijbehorende stukken (thans vooral kronen) te hervatten, wat in 1580 dan ook allerwegen geschiedde, tenslotte ook door Utrecht en Gelderland die intussen nog een nieuwe fiskale emissie bestaande uit rozenobels en daalders begonnen waren.

Op het ogenblik, dat de in de Unie van Utrecht verenigde gewesten in 1581 tenslotte Philips II van de souvereiniteit vervallen verklaarden, werden in feite zowel in deze gewesten (op grond van het besluit van de Staten-Generaal van 1579) als in de sinds Atrecht tot de gehoorzaamheid teruggekeerde zuidelijke provincies (krachtens instructie van Parma) dezelfde munten geslagen. Het Plakkaat van Verlatinge maakte hieraan echter een einde. Het Zuiden handhaafde de Philipsdaalder, de rest van het land ging eigen weg. Hier handhaafden Brabant en Vlaanderen voorlopig nog de stabiele munt, aanvankelijk op naam van de afgezette koning, weldra op naam van de nieuwe soeverein, de Hertog van Anjou met de Anjoukronen en -daalders, die afgezien van portret en wapen geheel aan de Philipsmunten gelijk zijn.

BRABANT: HALVE DAALDER MET HET PORTRET
VAN FRANÇOIS, Hertog van Anjou.

Veel talrijker waren echter de gewesten en steden, die weer de weg van onmiddellijk winstgevende emissies met geforceerde koers insloegen: de Gelderse ridders en Zeeuwse dubloenen zijn hiervan typerende voorbeelden. In het Zuiden is het vooral de stad Gent geweest die tijdens het Calvinistisch bewind einde 1581 een autonome muntslag begon, waarbij de mogelijkheid belangrijke baten te verkrijgen op de voorgrond stond: de fraaie Gentse nobels werden uitgegeven voor 7 gl. 6 st. waarin omstreeks 1 gulden per stuk aan « réserve » of extra-winst verscholen was.

Tegenover deze zeer omvangrijke muntslag, die weldra in verschillende noordelijke gewesten navolging vond, traden de provin-

CENT : GOUDEN NOBEL 1581 (Deschamps de Pas n° 16).

ciale munten van Vlaanderen en Brabant voorlopig op de achtergrond. Pas toen in 1584 beide landen reeds voor een groot deel heroverd waren en de nood ten top was gestegen, gingen zij er weer toe over de muntslag voor de oorlogsfinanciering aan te wenden : op de gouden leeuwen die nu uiteraard niet meer op naam van de sinds lang vertrokken Anjou, maar op die van de Staten zelf werden uitgegeven, bedroeg de reserve bijna 4 st. op een koers van 4 gl. per stuk. De emissie die met de val van Brugge in 1584 en van Antwerpen in 1585 eindigde, heeft nog een bijdrage van enkele tien duizenden guldens voor de oorlogsvoering opgeleverd. Na het herstel van het koninklijk gezag werd in beide provincies de aanmaak van Philipsdaalders, zoals in de zuidelijker munthuizen reeds geleidelijk gebeurd was, hersteld. De periode van de Staten, die zich niet zozeer door wijzigingen in het uiterlijk van de munten, maar eerder door het gewijzigd karakter van de muntpolitiek zelf onderscheidde, was hiermee voor het Zuiden beëindigd. In 1586 werd ook in de jonge Republiek van het Noorden de stabiele munt hersteld, doch hier werd door de vergaande autonomie van gewesten en steden het succes van de maatregel voorlopig ernstig beperkt.

DR. H. ENNO VAN GELDER.
 Directeur van het Koninklijk
 Penningkabinet van Den Haag

* * *

OÙ EN EST LA NUMISMATIQUE GAULOISE EN BELGIQUE ?

Longtemps les numismates considèrent les monnaies gauloises comme une des branches les plus difficiles et les plus décourageantes de toute la numismatique. Et même, il n'y a pas si longtemps encore, ils croyaient qu'il n'existait pas deux pièces gauloises sorties

de la même paire de coins. Seuls, les lieux de trouvaille permettaient de localiser certaines espèces. En dehors du fait que l'emplacement de plusieurs peuplades reste incertain, les attributions étaient souvent données d'après un matériel trop incomplet et mal étudié. Parfois même un chauvinisme déplacé inspirait les chercheurs.

Pour la numismatique gauloise en général, c'est bien le grand Lelewel (1) qui a été à la base de l'intérêt qui fut porté aux monnaies gauloises en publiant, en 1840, son *Atlas* (2), composé de douze planches et en 1841, son *Type gaulois ou celtique* (3). Puis nous trouvons en France une série de chercheurs qui se sont occupés, avec plus ou moins de bonheur, de ces séries. C'est incontestablement L. de Saulcy qui se distingue le plus. En 1899, paraît le catalogue des monnaies gauloises du Cabinet de France (4), suivi peu après par l'*Atlas* de H. de la Tour (5). En 1900, A. Blanchet publie son *Traité* (6). Ces trois ouvrages bien que dépassés en plusieurs points, restent toujours classiques et sont les livres de référence en la matière.

Puis, en 1947, une nouvelle voie est ouverte à l'étude des monnaies gauloises. Une des trouvailles de Jersey (7) a permis au Dr. J.-B. Colbert de Beaulieu de découvrir une quantité de monnaies frappées avec les mêmes coins et de ce fait, d'établir la chronologie des émissions. Ce même savant nous a fait connaître dans un remarquable article (8) les méthodes modernes à utiliser pour l'étude scientifique des monnaies gauloises.

Entre temps, les monnaies de la Bretagne insulaire et celles des peuplades danubiennes ont fait l'objet de publications sérieuses.

Actuellement, la localisation des espèces gauloises se fait principalement par des cartes de répartition qui indiquent tous les lieux de trouvaille d'une seule espèce et ces cartes ne sont valables qu'à condition que les indications soient complètes et rigoureusement vérifiées.

L'étude des coins (charactéroskopie), des légendes, des types, des

(1) En 1961 fut fêté le centenaire de la mort de ce grand savant. A cette occasion parut une bonne biographie de la main de M. M. Hoc dans *RBN*, 107, 1961, p. 5-12.

(2) J. LELEWEL, *Type gaulois ou celtique, Atlas*, Bruxelles, 1840.

(3) J. LELEWEL, *Études numismatiques et archéologiques, I, Type gaulois ou celtique*, Bruxelles, 1841.

(4) E. MURET, *Catalogue des monnaies gauloises de la Bibliothèque nationale*, Paris, 1889.

(5) H. DE LA TOUR, *Atlas des monnaies gauloises*, Paris, 1892.

(6) A. BLANCHET, *Traité des monnaies gauloises*, Paris, 1900.

(7) J.-B. COLBERT DE BEAULIEU, *La trouvaille de monnaies celtiques de Saint-Jacques-de-la-Lande*, dans *RBN*, 94, 1948, p. 15-76.

(8) J.-B. COLBERT DE BEAULIEU, *Histoire des Gaules et Argent comptant*, dans *Industrie* (publ. de la Fédération des Industries belges), 15, 1961, p. 21-33.

alliages et des poids sont des éléments qui permettent de classer les espèces en séries, de les classer par rapport aux séries émises par les peuplades voisines, et parfois, certains de ces éléments permettent d'assigner l'une ou l'autre de ces pièces à une peuplade bien définie.

* * *

Et où en est la numismatique gauloise en Belgique ?

C'est il y a exactement un siècle, en 1864, qu'A. Hermand posa la base de la numismatique gauloise en notre pays⁽⁹⁾, et depuis lors peu a changé. A. Blanchet a repris les données d'Hermand en tenant peu compte des articles de A. de Witte⁽¹⁰⁾ et de F. Cajot⁽¹¹⁾. Depuis lors, M. V. Tourneur⁽¹²⁾ a assigné à une peuplade habitant le long de la Meuse, au sud de Namur, une série de pièces d'or restée inattribuée, mais le peu de pièces connues et l'absence de notices de trouvailles laisse cette question en suspens. En fait, depuis un siècle, la numismatique gauloise n'a que peu progressé en Belgique. Et pourtant presque tout reste à faire. Conscient de cet état de choses, le Cabinet des Médailles a entrepris la tâche de reprendre à zéro l'étude des monnaies gauloises attribuables à la Belgique actuelle. C'est-à-dire qu'en premier lieu il faut reprendre les attributions des pièces aux peuplades belges. Si nos possibilités de travail se sont incontestablement améliorées, la tâche n'en reste pas moins très difficile. Beaucoup de données anciennes, et modernes, il faut bien le dire, sont inutilisables par le fait que la plupart des monnaies signalées dans les revues ou les ouvrages ne sont pas illustrées et sont mal décrites. Ces pièces sont perdues. En outre, la cupidité et l'ignorance de certains inventeurs et même de certains collectionneurs nous privent souvent de la valeur documentaire de certaines pièces.

Une étape a déjà été franchie pour l'attribution des pièces dites « au rameau » qui se placent incontestablement dans l'Entre-Sambre-et-Meuse⁽¹³⁾. La documentation rassemblée au Cabinet des Médailles, bien qu'elle soit encore incomplète, laisse entrevoir que les pièces aux légendes ANNAROVECI et AVAVCIA, et les pièces

(9) A. HERMAND, *Numismatique gallo-belge ou histoire monétaire des Atrébates, des Morins et des nations belges en général*, dans *RBN*, 4e s., II, 1864, p. 1-37, 149-201, 273-288, 421-440, pl. VIII-XII, XV-XVII et 4e s., III, 1865, p. 1-16, 177-209, pl. I-IV.

(10) A. DE WITTE, *État actuel de la numismatique nervienne*, dans *Doc. et rapp. de la Soc. archéol. de Charleroi*, 16, 1888, p. 275-293.

(11) F. CAJOT, *Les Gorduni. Étude de géographie et de numismatique gallo-belge*, dans *Ann. Soc. archéol. de Namur*, 14, 1877, p. 195-212.

(12) V. TOURNEUR, *Le statère d'or de Philippe de Macédoine et ses imitations directes en Belgique*, dans *RBN*, 85, 1933, p. 5-9.

(13) M. THIRION, *Le trésor de Fraire: monnaies gauloises en potin*, dans *RBN*, 108, 1962, p. 67-112.

anépigraphe au type AVAVCIA garderont leur attribution aux Aduatiques où à la peuplade qui occupait le sud du Limbourg ; tandis que les statères « à l'œil » appartiennent aux Trévires. L'attribution aux Nerviens des statères « à l'épsilon » reste à revoir mais elle pourrait être maintenue. Enfin, l'attribution des statères uniface aux Morins doit être revue sérieusement et celles de différents bronzes classés aux Aduatiques, aux Nerviens et aux Rèmes seront à réétudier.

Après cela, reste le classement de toutes ces monnaies qui auront été groupées par peuplade ou par contrée. Ce travail ne peut être fait qu'en comparant minutieusement tous les exemplaires conservés, y compris ceux sans provenance. Pour les différents types il faut établir une typologie sérieuse qui permettra de mieux classer et de mieux décrire les pièces. Dans ce but nous essayons d'étudier et de publier toutes les monnaies gauloises conservées dans nos Musées. Ainsi, le catalogue des pièces du Musée d'Arlon est sous presse⁽¹⁴⁾. Les pièces de Namur et celles de l'Université de Gand sont en étude. Suivront celles des Musées royaux d'Art et d'Histoire à Bruxelles et celles du Musée Curtius à Liège, puis les pièces conservées dans d'autres Musées. A ce matériel s'ajouteront les pièces conservées dans les Musées étrangers et les pièces de quelques collections privées.

Dans le cadre du reclassement général des collections du Cabinet des Médailles, Mlle J. Lallemand a reclassé les 1071 monnaies gauloises en suivant autant que possible le classement établi par E. Muret et H. de la Tour.

Entre-temps, deux articles importants ont traité des frontières de deux grandes peuplades belges, frontières acceptables et où seuls quelques détails pourraient donner lieu à une controverse⁽¹⁵⁻¹⁶⁾. Un troisième article⁽¹⁷⁾ évoque les éléments disponibles pour l'établissement de la frontière nord-est des Trévires. Ces études apportent une aide précieuse aux numismates.

Le Cabinet des Médailles a donc entrepris un travail de longue haleine, mais il était nécessaire de revoir les données, vieilles d'un siècle exactement, et de mettre au point, d'une façon sérieuse et aussi complète que possible, l'état de nos connaissances dans ce domaine peu connu de notre numismatique nationale. M. THIRION

(14) Dans un recueil de mélanges dédié à M. Bertrang.

(15) G. FAIDER-FEYTMANS, *Les limites de la cité des Nerviens*, dans *Antiquité classique*, 21, 1952, p. 338-358.

(16) S. J. DE LAET, *Les limites des cités des Ménapiens et des Morins*, dans *Helinium*, I, 1961, p. 20-34.

(17) R. SERET, *Les limites de la civitas Treverorum, dans la province de Luxembourg*, dans *Bull. trim. de l'Inst. archéol. du Luxembourg*, 38, 1962, p. 35-39.

D'ANCIENNES MONNAIES EN ARGENT MISES AU JOUR A GRAND-SPAUWEN

Dans le *Soir* du mardi 8 octobre 1963 nous pouvons lire :
« Pierre Honinx, boulanger dans la Sapstraat, à Grand-Spauwen, avait acheté, une maison délabrée à côté de sa boulangerie. Il en avait démoli les murs et avait conservé la cave. Travaillant à l'escalier de cette cave, il dégagait un vieux pot de grès contenant des pièces de monnaies en argent. Les pièces furent nettoyées et bientôt on en apercevait tous les détails. La plus ancienne date de 1612-50 et porte l'effigie du prince évêque Ferdinand de Bavière; il y avait aussi deux pièces des Pays-Bas des archiducs Albert et Isabelle, an 1621; une de 1662 de la ville de Kampen; deux de 1679, de Maximilien-Henri; huit pièces de la principauté de Liège, deux de 1694 et de 1695; de Bavière, 1650; deux de Jean-Louis d'Elderen datant de 1693, etc. »

Nous apprenons que le trésor est en étude au Cabinet des Médailles. Il sera publié dans la *Revue belge de numismatique*.

COLLECTIONNEURS !

Vous aussi pouvez augmenter la valeur de votre collection par une classification rationnelle de vos pièces.

Augmentez vos connaissances au sujet de votre collection en consultant les ouvrages de la bibliothèque de l'Alliance.

M. Levie, 27, rue du Congrès, Bruxelles, est à votre disposition, tous les jours de 8 à 12 h. et de 15,30 à 18,30 h.

La location des ouvrages est gratuite. Durée de location 1 mois.

Sur demande, les livres seront envoyés, contre paiement de 12 F (versement ou timbres-poste).

Saisissez l'occasion qui vous est offerte par notre bibliothèque pour enrichir vos connaissances numismatiques. La liste des ouvrages a paru dans le bulletin de juillet 1960.

VERZAMELAARS !

Ook u kunt de waarde van uwe verzameling verhogen door een doelmatige klassering van uw stukken.

Verrijkt uw kennis over het onderwerp van uw verzameling door het raadplegen der werken van de bibliotheek van het Genootschap.

De H. Levie, Kongresstraat, 27, Brussel, staat dagelijks, van 8 tot 12 u. en van 15,30 tot 18 u., te uwer beschikking.

De uitlening van werken is kosteloos. Leestijd één maand.

Boeken kunnen op aanvraag worden toegezonden mits betaling van 12 F (storting of postzegels).

APPEL AUX MEMBRES

En vue de l'élaboration d'un catalogue des monnaies françaises de Louis XV à nos jours (1715-1965) je demande à tous les membres de bien vouloir me fournir les renseignements suivants :

a) Pour les règnes de Louis XV et de Louis XVI : type avec millésime et marque d'atelier de toutes les pièces (or, argent et cuivre) se trouvant dans leur collection.

b) Pour le règne de Napoléon I : Type et atelier pour toutes les pièces au millésime 1807.

Écrire à JEAN DE MEY, 77, Dries, WATERMAEL, BELGIQUE.

OPROEP TOT DE LEDEN

Met het oog op het uitgeven van een catalogus van de Franse munten, van Lodewijk XV tot op heden (1715-1963), vraag ik aan al de leden mij de volgende inlichtingen te willen bezorgen :

a) Voor de regering van Lodewijk XV en van Lodewijk XVI : het munttype met het jaartal en het ateliermerk van al de stukken (gouden, zilveren en koperen) die zich in hun verzameling bevinden.

b) Voor de regering van Napoleon I : het munttype en het ateliermerk van alle stukken met het jaartal 1807.

Schrijven naar JEAN DE MEY, 77, Dries, WATERMAEL, BELGIE.

NOUVELLES DES SECTIONS

BURXELLES . JEUDI 7 NOVEMBRE 1963 :

Le président Clabau ouvre la séance vers 20 heures, il signale que 50 % des cotisations pour l'exercice 1964 sont déjà versées. Il ouvre ensuite le débat sur les résultats de la « Journée numismatique » qui a eu lieu à Bruxelles le 12 octobre dernier. Cette journée a eu un franc succès. En effet, plus de 150 numismates français, hollandais, allemands, luxembourgeois et belges étaient présents. Les échanges de documents de toutes sortes ont donné satisfaction à tous. **Le comité envisage une seconde journée dans les mois à venir. Le bulletin, dans la mesure du possible, tiendra les membres au courant.**

Quelques pièces du mariage royal sont distribuées aux membres qui en désirent au prix de la valeur faciale.

Sur proposition du comité, la candidature de M. Goffin aux fonctions de bibliothécaire de la section est agréée par l'assemblée.

La parole est donnée à M. De Mey qui développe son sujet : *L'histoire de l'atelier monétaire de Bruxelles*. Les applaudissements de l'assemblée et les remerciements du président Clabau sont pour le conférencier un gage certain de satisfaction méritée.

La séance se termine vers 22 h 30.

Benut de kansen welke U door onze bibliotheek worden geboden ter verrijking van uw numismatische kennis. De lijst van de voorhande zijnde werken verscheen in het maandblad van juli 1960.

HENDRIK CONSCIENCE

Van de hand van de heer J. Pittoors verscheen in « 't Lauwerkransje », tweemaandelijks tijdschrift van de Heemkundige Kring van Borgerhout, 5^e jaargang, nr. 6, blz. 154-159, een artikel gewijd aan de medailles die betrekking hebben met Hendrik Conscience. Dit ter gelegenheid van de 150^e verjaring van de geboorte van deze grote letterkundige.

Het initiatief van de auteur, om voor de eerste maal een katalogus samen te stellen van deze medailles, is zeer prijzenswaardig. Deze katalogus bevat de gedenkpenningen die berusten in het Archief en Museum voor Vlaamse Cultuur en Letteren te Antwerpen en deze van de nationale verzameling in het Penningkabinet te Brussel. Het ware misschien interessant geweest om ook de zeer rijke verzamelingen van de Stad Antwerpen even door te nemen.

Ook vragen wij ons af of geen enkele officiële of private instelling er aan gedacht heeft de 150e geboorteverjaardag van de grote Conscience met een medaille te herdenken?

M. T.

* * *

ÉCHOS DU MONDE NUMISMATIQUE

Brésil. Une nouvelle monnaie : le brazao.

La Commission de Justice de la Chambre des Députés a approuvé un projet tendant à remplacer l'actuelle unité monétaire brésilienne, le cruzeiro, par le brazao. Selon le projet de loi, un brazao vaudrait 1.000 cruzeiros.

Allemagne. Billet de 10 Deutsche Mark. Format 65 × 131 mm. Couleur dominante : bleu-gris.

r/. tête d'homme d'après un tableau attribué à A. Dürer ou P. Neupauer.

r/. Un voilier.

Bien que le billet soit daté du 2 janvier 1960 il n'est mis en circulation que depuis novembre 1963.

M. T.

Japon. Billet de 1.000 yen.

Ce billet est mis en circulation depuis le 1er novembre 1963. Il mesure 76 × 164 mm. et est imprimé en 15 couleurs dont le brun foncé et le vert-olive sont dominants. Il montre le buste de face de Hirobumi Ito, politicien du début de notre siècle qui a été le premier à porter le titre de premier ministre. Le filigrane consiste en un buste de profil du même personnage. Au revers nous voyons les bâtiments de la Banque Nationale du Japon.

M. T.

* * *

BESPREKING VAN MUNTSTUKKEN

(Slot)

De « Noble » en « Angel »

Zoals wij reeds gezien hebben bij de bespreking van de Florijn en zijn ondervelingen heeft Eduard III om economische redenen een nieuw muntstelsel in Engeland moeten invoeren. De uitgifte van hogervermelde munten mocht als « leergeld » beschouwd worden en door ervaring wijzer geworden liet deze vorst in 1344 de « Noble », de « Halve » en de « Kwart-Nobel » uit goud slaan die dan, zowel in gehalte als in gewicht, uiteindelijk in goede verhouding waren met het aantal zilver pennies die zij moesten vertegenwoordigen.

Men beweert dat de voorzijde van de Nobel en de Halve-Nobel de overwinning van de Engelse vloot op de Franse vloot tijdens de zeeslag te Sluis in 1340 zou herdenken. Deze voorstelling van de heersende vorst (of vorstin) rechtstaand in een scheepje is tot en met de regering van Elisabeth I behouden gebleven.

De oorlogen van toen met Frankrijk hebben hun sporen in de Engelse numismatiek achtergelaten. Inderdaad, Eduard III, die langs moeders' zijde zekere rechten op de troon van Frankrijk kon laten gelden, liet op de voorzijde van zijn munten « Rex Francie » bijvoegen; titel die, niettegenstaande de Engelsen reeds lang al hun bezittingen in Frankrijk verloren hadden, tot op het einde van de regering van George III (1800) op de Engelse munten is blijven pronken.

Aangezien in 1664, tijdens de regering van Eduard IV, de Nobel een hoger waarde kreeg (10/- in plaats van 6/8) en anderzijds enkele veranderingen onderging door toevoeging van een roosje op de voor-

zijde en een zon op de keerzijde, kreeg deze munt de naam van « Ryal of Roze-Nobel ».

De standaard-waarde van de Nobel (6/8), die stevig ingeburgerd was bij de bevolking, diende door een andere munt van gelijke waarde behouden zodat al spoedig, in vervanging van hogervermelde munt, de « Angel » geslagen werd.

Deze nieuwe munt, die tot en met de regering van Karel I in omloop bleef (1625), heeft, door de voorstelling van St. Michiel en de draak op de voorzijde en van een scheepje dat een kruis meevoert op de keerzijde, aanleiding gegeven tot een eigenaardig gebruik. Inderdaad zouden vele koningen dit goudstukje aan zieken uitgedeeld hebben om zagezegd gespaard te blijven voor eventuele besmetting. Vele exemplaren van deze « talisman », die vroeger als medaillon gedragen werden, zijn dan ook met een gaatje doorboord tot ons gekomen.

Het « Maundy-geld ».

Dit geld bestaat uit zilverstukjes die speciaal aangemunt worden voor de « Maundy » plechtigheid. In gewicht en grootte zijn zij identiek aan de gewone geldstukken. Zij zijn tevens ook gangbaar. Vroeger werd hiervoor alleen maar het zilver penny stukje gebruikt maar vanaf de regering van George II en/of rond de periode van 1800 werd het gebruikelijk om de 4d., 3d., 2d., en de 1d. stukjes in evenredige verhouding tijdens hogervermelde plechtigheid uit te delen. Om deze reden bestaan « Maundy » series uit deze vier genoemde geldstukken die doorgaans verzameld worden met stukken van gelijke datum. Moderne reeksen zijn zeldzamer dan de oude. Inderdaad, vroeger placht men een onbepaald aantal series, al naar gelang de vermoedelijke aanvraag van verzamelaars, aan te munten. Doch vanaf 1909, tijdens de regering van Eduard VII, werden maar zoveel series « Maundy-geld » aangemunt als er werkelijk nodig waren om uit te delen tijdens de plechtigheid. Al werden in 1947 alle munten in Engeland uit een legering van koper en nikkel vervaardigd toch slaat men het « Maundy-geld » nog steeds uit goed zilver.

De Maundy-plechtigheid heeft elk jaar plaats op Witte Donderdag (Maundy-Thursday) doorgaans in Westminster Abbey waar de heersende vorst (of vorstin) of een plaatsvervanger het Maundy-geld

en andere giften aan een zeker aantal oude mannen en vrouwen uitdeelt. Het aantal uitgekozen mannen en vrouwen stemt overeen met de ouderdom van de koning of de koningin. Ook het Maundy-geld dat in een wit zakje aan elke persoon gegeven wordt bestaat uit een som van 1d., 2d., 3d., 4d. stukjes die gelijk staat met de ouderdom van de heerser.

Zo, op 11 april e.k. zal koningin Elisabeth II, die dan 37 jaar oud zal zijn (geboren op 21/4/1926) aan elk van de uitgekozen 37 mannen en 37 vrouwen Maundy-geld uitdelen dat zal bestaan uit 3 series van 4 muntstukken elk plus 1 stuk van 3d. en een stuk van 4d. (of 1 stuk van 1d., 1 stuk van 2d. en 1 stuk van 4d.).

De Maundy-plechtigheid is zeer oud en moet tot ons gekomen zijn uit de tijd der eerste Christenen. Tijdens de Middeleeuwen hebben vele vorsten, in navolging van Christus' voorbeeld de voetwassing uitgevoerd en na deze ceremonie voedsel, kleren en geld aan de behoeftigen uitgedeeld. In de loop der tijden is de voetwassing weggebleven. Ook het uitreiken van voedsel en kleren is niet meer gebruikelijk zodat deze giften nu vervangen worden door een som geld. In Engeland wordt die samen met het Maundy-geld aan elke verkozen persoon gegeven. J. M. V. M.

HET HUIS DER HANNOVERS IN VERBAND MET DE ENGELSE NUMISMATIEK

III (Slot) ⁽¹⁾

D. Victoria (1837-1901)

Voornaamste geschiedkundige gebeurtenissen.

Koningin Victoria besteeg de troon in 1837 en regeerde tot haar dood in 1901. Deze vorstin ging haar constitutionele rol niet te buiten en wachtte er zich voor met de bewindvoerders in botsing te komen.

Volgens J. Chastenot, was zij de vooraanstaande figuur van haar tijdperk; haar denkbeelden waren nochtans niet richtinggevend en waarschijnlijk had ze geen klaar inzicht in de toestanden.

Haar komt evenwel de eer toe haar naam te hechten aan de eeuw van het Britse overwicht. Haar koppigheid, haar onwankelbare opvattingen, haar praktische aanleg en een totaal gebrek aan verbeelding maakten haar tot een uiterst representatieve figuur, niet van de elite die Engeland op nieuwe wegen bracht, maar van de massa die vastberaden deze wegen opging en waarvan de steun onontbeerlijk was voor het welslagen van het grote avontuur. (Uit: *Le Siècle de Victoria*).

(1) Zie Tijdschrift van september 1962.

Engeland heeft zich aan de omstandigheden weten aan te passen: het gaf de voorkeur aan een wereld-ekonomie met ruime uitwisselingsmogelijkheden tussen vreemde landbouwers en Britse nijveraars: deze politiek behoorde Engeland voor de revolutionaire beweging van 1848.

1. *Vervolg der hervormingen naar aanleiding van de ekonomische bloei.*
 - a. Hoogtepunt van het Chartisme tijdens de krisissen van 1838, 1842 en van 1848.
 - b. Afschaffing van de graanrechten in 1846.
 - c. Intrekking van de Akte van Navigatie in 1849.
2. *Het bloeitijdperk.*
 - a. Overwicht van de nijverheid ten nadele van de landbouw.
 - b. Afwisselend bestuur van Liberalen en van Conservatieven.
 - c. In het onderwijs, in het leger, in het bestuur en op religieus gebied.
 - d. De goede verhouding tussen adel en burgerij.
3. *De achteruitgang.*
 - a. De ekonomische krisis.
 - b. De sociale evolutie.

Engeland en de andere landen die hoofdzakelijk geïndustrialiseerd waren verdeelden Azië, Afrika en Oceanië onder elkaar; ze belegden hun kapitalen en vestigden kolonisten op de vier kontinenten, maar de verdediging van hun belang bracht ze met elkaar in konflikt.

1. *De Engelsen bij de verdeling van Azië.*
 - a. In Indië: de opstand der Sipoy's.
 - b. In China: de ekspeditie op de Yan-tse; de Bokkers.
2. *De Engelsen bij de verdeling van Afrika.*
 - a. De Engels-Franse rivaliteit nopens Egypte: Minister Disraeli - Het Suez kanaal.
 - b. De rivaliteit in Oost- en Zuid Afrika: De Boerenkrijg.
3. *De Engelsen bij de verdeling van Oceanië.*
 - a. Australië: strafkolonie, goud, algemeen kiesrecht.
 - b. Nieuw Zeeland, Noord Borneo enz.

Geldstukken aangemunt onder de regering van Koningin Victoria (1837-1901)

Goud: 1, 1/2 Soeverein.

- Bemerkingen*: 1. Deze stukken werden in 3 verschillende typen uitgegeven. (Jong-, Jubilee- en oud hoofd).
2. Goudstukken van resp. 5 en 2 ponden werden nooit aangemunt voor de normale omloop. Zij bestaan evenwel als proeven en ook als bijzondere uitgaven (series van 4 stuks: £ 5, 2, 1, 1/2) om aan de grote vraag der verzamelaars te voldoen.
 3. Om de duurzaamheid van de stempels te beproeven werd vanaf 1864 op de keerzijde en onder het wapenschild van

**CATALOGUE DES MONNAIES
ÉMISES PAR LES PROVINCES DU SUD
en révolte contre leurs souverains légitimes**

(Suite)

XX

H) SIÈGE DE LA VILLE D'AUDENAERDE 1582.

Historique. Dès que Tournai eut capitulé, les troupes royales mirent le siège, au début de 1582, devant Audenaerde. Le siège traînant en longueur, la garnison mal payée menaça de se révolter. Le 30 mai le Magistrat de la ville résolut de faire forger des pièces en étain. Le 5 juillet la ville capitula et une partie des troupes de la garnison parvint à s'enfuir à Gand où les pièces d'étain leur furent remboursées. Des pièces de ce siège sont conservées aujourd'hui encore à l'Hôtel de ville d'Audenaerde (1).

Frappe monétaire :

40) 40 sols (2 florins) 1582 :

Armes de Flandre, autour : ✱SPES✱NRA✱DEVS✱15-82 ;
au dessus : 40.S.

Contremarque au-dessus : armes de la ville.

v. Gel. 174 ; Maill. sup A/1 ; V. d. Merch n° 1.

Étain, carré, uniface, module 53 mm, poids 25 g.

40 a) Il existe une pièce avec la légende : SPES✱NOSTRA✱DEVS (Maill 8/1) mais son authenticité est douteuse (module 51 mm).

41) 20 sols (florin) 1582 :

Armes de la ville, autour : ✱SPES✱NRA✱DEVS✱15-82
au dessus contremarques : A gothique surmonté d'une paire de lunettes, et 20. S.

v. Gel. 175 ; Maill. 8/2 ; V.d.Merch n° 2.

Étain, rectangulaire, uniface, module 43 mm, poids 14,3g.

42) 10 sols (1/2 florin) 1582 :

Sauf valeur comme la pièce de 40 sols.

v. Gel. 176 ; Maill. 8/3.

Étain, rectangulaire, uniface, module 40 mm, poids 12,1 g.

(1) Les pièces qui sont conservées à Audenaerde proviennent d'une collection léguée à la ville et ne s'y trouvant pas depuis 1582. Elles ne constituent donc pas, comme on l'affirme généralement, un critère.

elke stempel een nummer ingesneden. Deze nummering werd tot in 1879 doorgevoerd. Aangezien er waarschijnlijk meerdere stempels per jaar gesneden werden is het juist aantal verschillende nummers niet gekend.

4. Aangezien, volgens de grondwet van Hannover, koningin Victoria als vrouw niet als regerende vorstin kon erkend worden, werd op geldstukken met een wapenschild het wapen van Hannover weggelaten.

Zilver : 5/-, 4/-, 2/6, 2/-, 1/-, 6 d., 4 d. 3 d.

Bemerkingen. 1. Buiten de 3 verschillende typen (zie goud) werden nog speciaal aangemunt :

- a. Een Gotische kroon die vermoedelijk aangemunt werd om in 1847 de tiende verjaaring van de troonsbestijging te herdenken en als dusdanig niet bedoeld zou geweest zijn voor de normale omloop.
 - b. Twee Gotische florijnen waarvan er een, door de letters « D. G. » weg te laten, als de « Godless-Florin » bekend staat.
 - c. De « Britanniar-Groat ». Welke waarde?
2. Een 10d. stukje werd slechts als proef geslagen en werd nooit uitgegeven.
3. Enkele jaartallen van de 3d. alsmede de 2d. en de 1/2d. werden alleen maar aangemunt voor de normale omloop in de kolonies.
4. Nummering der stempels van resp. de Gotische florijnen, shilling en de six-pence stukken : zie bemerking No 3 van de goud-stukken.

Koper : Jong hoofd type : 1 d., 1/2 d., 1/4 d., 1/8 d., 1/12 d., 1/16 d.

Oud hoofd type : 1 d., 1/2 d., 1/4 d.

Brons : Jong hoofd type : 1d., 1/2 d., 1/4 d., 1/12 d.

Bemerking. Van het Jubilee-type zouden noch in koper noch in brons stukken aangemunt geworden zijn.

J. M. V. M.

UNE COURTE INÉDITE DE PHILIPPE II

Il s'agit de la pièce classée dans le livre de MM. H. Enno van Gelder et M. Hoc (1) sous le n° 229-2. Toutes les pièces de ce type présenteraient le buste couronné de Philippe II à droite. Or, sur la pièce qui se trouve dans notre collection on distingue le roi tourné vers la gauche. Au revers : type anépigraphie ordinaire avec l'étoile de l'atelier monétaire de Maastricht.

Bruxelles.

P. DOGUET.

(1) H. ENNO VAN GELDER, *Les monnaies des Pays-Bas bourguignons et espagnols*, Amsterdam, 1960.

43) 5 sols (1/4 florin) 1582 :

Sauf valeur comme la pièce de 20 sols.

v. Gel. 177 ; Maill. 8/4.

Étain, carré, uniface, module 30 mm, poids 5,4 g.

44) 2 1/2 sols (5 gros) 1582 :

Monogramme d'Audenaerde accosté de 5-S^e.

Autour : SPES-NRA-DEVS-15-82

Contremarque : A gothique simple.

v. Gel. 178 ; Maill 8/5.

Étain, carré, uniface, module 28 mm, poids, 4,4 g.

45) 1 sol (2 gros) 1582 :

Croix fleuronnée portant un lion, en cœur
SPES-NRA-DEVS-1582.

v. Gel. 179 ; Maill. pl. VIII/6.

Étain, carré, uniface, module 17 mm, poids 3,7 g.

46) Gros s. d. :

Armes de la ville surmontées de la contremarque à l'A
gothique simple.

v. Gel. 180 ; Maill. 8/7.

Étain, carré, uniface, module 14 mm., poids 1,6 g.

(à suivre)

Jean DE MEY

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

AVEZ-VOUS DEJA VERSÉ VOTRE COTISATION
POUR 1964?

STORTTE U REEDS UW BIJDRAGE VOOR 1964?

HABEN SIE IHRE BEITRÄGE FÜR 1964
SCHON BEZAHLT?

HA GIA PAGATO LA SUA QUOTIZZAZIONE
PER L'ANNO PROSSIMO 1964?

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★